

РОЛЬ ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ У ЇХ ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ

Бровченко А. К.

Діти з порушеннями інтелекту вступають у підлітковий період із певною сукупністю чинників, що ускладнюють процеси їх соціалізації та адаптації у суспільному житті. У період дорослішання, на межі закінчення школи і вибору можливого майбутнього місця навчання або роботи, вони фактично проходять нове, достатньо складне випробування, оскільки має вирішитися центральне питання їхнього життєвого шляху: чи зможуть вони відповідати нормативним вимогам суспільства. Виходячи з цього, слід зазначити, що формування самосвідомості у підлітків з порушеннями інтелекту набуває особливого значення у процесах вирішення завдань адаптації як у нових умовах навчання так і в умовах трудової діяльності.

У перших наукових дослідженнях, присвячених психології дітей і підлітків з інтелектуальними порушеннями, увага переважно приділялася розкриттю психічних особливостей, що стосувалися вирішення задач їх навчання і соціальної адаптації, а питання розвитку особистості розглядалися тільки побіжно. До того ж розвиток підлітків цікавив дослідників суттєво менше, ніж розвиток дітей молодшого віку. Досліджень розвитку самосвідомості, самоприйняття, уявлень про себе підлітків з вадами розвитку до останніх десятиліть проводилося вкрай мало, особливо це стосується вітчизняної спеціальної психології, що дозволяє вважати проблему визначення структури, змісту та становлення і цілеспрямованого формування Я-концепції при порушеному інтелектуальному розвитку недостатньо освітленою. Майже не враховувалося те, що адаптація підлітка у соціумі, його здатність влитися у суспільство, стати повноцінним його членом, що здатен приносити йому певну користь, починається саме з формування уявлень дитини про себе як особу, якій притаманні певні якості, що можуть бути позитивно оцінені оточуючими, особу, що здатна і достойна бути прийнятою іншими. Тільки в останні десятиліття почали з'являтися праці, що спрямовані на дослідження самовизначення дітей та підлітків з інтелектуальними порушеннями, що знаходяться у пошуку майбутньої професії.

Метою цього дослідження стало визначення специфіки формування я-концепції підлітків з інтелектуальними порушеннями, що впливає на процеси вибору ним свого професійного шляху.

Адаптація підлітків з порушеннями інтелекту у соціумі та включення їх у активну трудову діяльність стає можливою у разі накопичення ними соціального досвіду і за умови розуміння ними своїх позитивних якостей та недоліків, власних психофізичних ресурсів та формування активного

ставлення як до себе, так і до окремих своїх сторін, що визначають успішність означених процесів.

Діти з проблемами в інтелектуальному розвитку потребують особливого підходу. Для інтеграції осіб з порушеннями інтелекту в суспільство важливим є не лише визнання прав такої особи, її інтересів, потреб, але й надання допомоги у процесі її особистісного становлення [3], розуміння нею не тільки соціального оточення, а перш за все самої себе, власного місця у соціумі, у виборі майбутньої професійної діяльності, що відповідає її можливостям та інтересам. Звичайно, успішність будь якої діяльності, професійної в тому числі, забезпечується попередньо емоційним прийняттям її, отриманням задоволення від її процесу та результату, що, своєю чергою, має свої витoki у розумінні власних потреб, схильностей, особистісної спрямованості людини, що її здійснює.

Як зазначають педагоги-практики та дослідники проблеми, значна частина випускників спеціальних шкіл, що стоять на порозі самостійного життя, не готові до повноцінної самостійної взаємодії з суспільством, яке не тільки дає і приймає, а й чогось від них очікує і навіть вимагає. Правильне визначення майбутньої професії часто залежить не стільки від самостійного волевиявлення підлітків, скільки від вибору, який за них зробили дорослі (педагоги і батьки), вони часто не зовсім адекватно оцінюють свої можливості та здібності. Звичайно, вирішити все за дитину, яка нібито не має власних яскраво виражених інтересів та прихильностей, не замислюється про майбутнє, набагато простіше. Але ігнорувати процеси формування професійного самовизначення учнів із порушенням інтелекту є великою помилкою. Більш того – формування уявлень про себе як професіонала і працівника, корисного члена суспільства, повинне бути цілеспрямованим і продуманим.

А формуючи професійну ідентичність, треба орієнтуватися на її основу – Я-концепцію підлітків, уявлення їх про самих себе, їх здатність адекватно оцінювати власні здібності, якості, ресурси, ставлення до власних якостей. Не маючи цієї основи, звичайно, неможливо не просто сформуванню уявлення учня про себе як про майбутнього працівника та професіонала, але і навіть навчити його найпростішим трудовим навичкам, що можуть знадобитися у цій суспільно корисній діяльності.

Висока вразливість даної категорії підлітків перед вимогами середовища пов'язана з активним становленням Я-концепції, формуванням самооцінки, самосвідомості та самоставлення. У свою чергу, Я-концепція в цьому віці значно впливає на розвиток здатності упоратися зі стресами, на успішність діяльності, у тому числі навчальної, а також на процес формування властивостей особистості, що дозволяє розглядати її як найважливіший індивідуальний ресурс. У підлітків з порушенням інтелекту структура ідентичності бідніша за змістом, ніж у нормотипових. Через уповільнений психічний розвиток формування багатьох складових Я-концепції у них запізнюється, а деякі можуть не формуватися взагалі [4].

Аспект прийняття соціумом стає одним із найважливіших у самостійному житті старшокласників із порушеннями інтелекту. Їхня самооцінка стає більш адекватною, ніж у дитинстві, хоча іноді зберігається її ейфоричність і завищеність; ставлення до себе певною мірою визначається тим, наскільки людина зі зниженим інтелектом комфортно почувається в соціумі. Особливо стійка самооцінка відзначається у тих підлітків та юнаків, хто вважає, що завдяки здобутій професії має перспективи знайти непогану роботу [2].

За словами старших підлітків з порушеннями інтелекту, у яких було досліджені особливості їх професійного самовизначення, для людини важливо уявляти подальші маршрути майбутнього життя, уявляти те, як реалізуватимешся в самостійному шляху. У дослідженнях проблеми профорієнтації та професійного навчання осіб з інтелектуальними порушеннями неодноразово доводилося, що старшокласники цієї категорії можуть демонструвати достатньо сформовану професійну ідентичність, якщо вирішенню цих завдань приділяти достатню увагу [2].

Однією з найважливіших умов професійного самовизначення підлітків з інтелектуальними порушеннями є не стільки і не тільки формування у них адекватних уявлень про професійну діяльність, види професій, з яких вони можуть дійсно вибрати ту, яка відповідає їх здібностям, але перш за все сприяння розвитку у них чіткого уявлення про себе, адекватного ставлення не тільки до власних здібностей, але й до потреб, інтересів та схильностей, які нададуть певного особистісного сенсу тій професійній діяльності, яку вони оберуть.

Список використаних джерел

1. Белопольская Н. Л. Формирование идентичности у современных подростков с нарушениями психического развития. *На пороге взросления. Сборник научных статей* ISBN: 978-5-94051-084-0 Москва : МГППУ. 2011 г.
2. Кузьмина Т. И. Я-концепция как фактор формирования поведенческих ориентации лиц с легкой степенью умственной отсталости. *Организация и содержание образования детей с нарушениями развития. Материалы международной научно-практической конференции*. Орел, 2008. С. 336-339.
3. Царева Ю. Н., Стрельникова М. Н. Особенности работы по профессиональному самоопределению обучающихся с интеллектуальными нарушениями. *Профессиональная ориентация инвалидов и лиц с ОВЗ в системе многоуровневого образования: организационные и методические аспекты: материалы Всероссийской научно-практической конференции, г. Москва, 18 ноября 2016г.* Составители: Байрамов В.Д., Ореховская Н.А. Москва : МГГЭУ, 2016. С. 763-770
4. Ярышева А. А., Ланина Е. М. Формирование профессиональной идентичности у подростков с нарушением интеллекта. *Вестник КемГУ*. 2015.

СВОЄЧАСНА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ЯК ФАКТОР УСПІШНОСТІ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Бужинська С. М., Масловська В. О.

Актуальність зазначеної проблематики не викликає сумніву, адже реалії сьогодення свідчать про погіршення психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу в наслідок збройної агресії в Україні. За складених умов, своєчасна та систематична психологічна допомога грає велику роль для освітян, тим паче враховуючи потребу у продовженні освітнього процесу. Саме тому, психологічна допомога із такими станами, як стрес, розгубленість, страх, істерика, відчай є надзвичайно актуальними в умовах сьогодення.

Вченими здійснено низку наукових досліджень у зазначеному напрямку, зокрема розширено уявлення в питанні: переживання екстремальних подій, стресу, постстресового відновлення (Г. Сельє, Е. Ліндемманн, Ю. Щербатих, В. Бодров, Р. Грінкер, Д. Шпігель, Д. Романовська, О. Корольчук, С. Рубінштейн, Ф. Василюк); емоційної стійкості здобувачів вищої освіти (Н. Агаєва, М. Вороб); психологічної безпеки та спокою (Я. Подоляк, С. Решетіна, Т. Колеснікова, О. Мурадян); питань вищої освіти у контексті її модернізації (В. Андрущенко, І. Зязюн, К. Левківський, В. Луговий, С. Сисоєва, С. Ярема) [1,2,6].

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі психологічної допомоги як фактору покращення освітнього процесу.

В Україні законодавчо визнано освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного й культурного розвитку суспільства, оскільки роль освіти, у тому числі вищої, з розвитком суспільного прогресу зростає [3]. Метою ж освіти є: всебічний розвиток людини, її талантів, розумових, моральних якостей; формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору; збагачення інтелектуального та творчого, потенціалу нації; забезпечення галузей економіки кваліфікованими фахівцями [2, с. 3]. Проте, початок війни кардинально вплинув на процес здобуття освіти. Набуті навички в дистанційній освіті під час пандемії відрізняються від того навчання, яке зіткнуло учасників освітнього процесу на сьогоднішній день. Звук тривоги, проблеми з доступом до інтернету, звуки вибухів, новини ставлять навчання на останній план. Здобувачам освіти важко налаштуватися на університетське життя враховуючи ситуацію в країні. Негативного впливу у складеній ситуації зазнають і когнітивні функції: погіршується пам'ять, знижується концентрація уваги, мовлення стає нечітким тощо. Як наслідок – навчання для здобувачів вищої освіти стає важким, зокрема, вони не можуть